

Resocijalizacija zatvorenika - uloga socijalnih utjecaja i normi

Kelava, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:385674>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-06**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski sveučilišni jednopredmetni studij Psihologije

Sara Kelava

Resocijalizacija zatvorenika - uloga socijalnih utjecaja i normi

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Preddiplomski sveučilišni jednopredmetni studij Psihologije

Sara Kelava

Resocijalizacija zatvorenika - uloga socijalnih utjecaja i normi

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana socijalna psihologija

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2023.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 8.9.2023.

Sara Kelara, 0122235890
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ulazak u zatvor, kao i izlazak iz njega, zahtijeva veliki broj prilagodbi za pojedinca. Shvaćanje kriminalnog ponašanja kao rezultata nedostataka prikladne socijalizacije pruža razumijevanje resocijalizacije kao neophodnog koraka u procesu izlaska iz kriminalnih ponašanja. Upravo zbog toga ključnu ulogu u resocijalizaciji zatvorenika imaju norme i socijalni utjecaj. Kroz stvaranje i osnaživanje pozitivnih normi te kroz pružanje podrške i prilika za socijalnu reintegraciju, zatvorenici dobivaju priliku za novi početak. Zatvor se sastoji od formalnog i neformalnog sustava koji utječu na psihološku atmosferu u zatvoru kroz četiri čimbenika (represija, entropija, zatvorski kod i deprivacija). Motivacija je jedan od faktora koji utječe na resocijalizaciju. Intrinzična motivacija potiče zatvorenika da se pridržava normi, dok ekstrinzična motivacija može služiti kao poticaj za pridruživanje programima u svrhu resocijalizacije. Također, na resocijalizaciju utječe konformizam zatvorenika, ali i njegove osobine ličnosti. Pri povratku u društvo, zbog lakše resocijalizacije, od velike je važnosti pružiti zatvoreniku mogućnost obrazovanja i zapošljavanja. Proces resocijalizacije zahtijeva međusobno djelovanje zatvorenika, institucija i društva kako bi se stvorila poticajna i podržavajuća okolina za razvitak njihove osobne autonomije i stabilnosti zatvorenika, kao i povratak zatvorenika u društveni, obiteljski i profesionalni život.

Ključne riječi: resocijalizacija, socijalizacija, socijalni utjecaj, norme

Abstracts

Entering prison, as well as leaving it, requires a large number of adjustments for the individual. Understanding criminal behavior as a result of lack of adequate socialization provides an understanding of resocialization as a necessary step in the process of getting out of criminal behavior. This is precisely why norms and social influence play a key role in the resocialization of prisoners. Through the creation and strengthening of positive norms and through the provision of support and opportunities for social reintegration, prisoners get a chance for a new beginning. The prison consists of a formal and informal system that affects the psychological atmosphere in the prison through four factors (repression, entropy, prison code and deprivation). Motivation is one of the factors influencing resocialization. Intrinsic motivation encourages the inmate to conform to norms, while extrinsic motivation can serve as an incentive to join programs for resocialization. Resocialization is also influenced by the prisoner's conformity, but also by his personality traits. When returning to society, for easier resocialization, it is of great importance to provide the prisoner with the opportunity for education and employment. The process of resocialization requires the interaction of prisoners, institutions and society in order to create a stimulating and supportive environment for the development of their personal autonomy and stability of prisoners, as well as the return of prisoners to social, family and professional life.

Keywords: resocialization, socialization, social influence, norms

Sadržaj

Uvod	1
Socijalizacija	2
Resocijalizacija	4
Sustavi u zatvoru	6
Represija	7
Entropija	7
Zatvorenički kodeks	7
Deprivacija	8
Intrizična i ekstrinzična motivacija	9
Konformizam	10
Osobine ličnosti i resocijalizacija	10
Drugi čimbenici resocijalizacije	12
Obrazovanje	12
Radne vještine	13
Podrška okoline	14
Individualizacija	14
Zaključak	16
Literatura	16

Uvod

Nepoštivanje zakona često dovodi do kaznenog progona što može rezultirati zatvorskom kaznom. U prošlosti svrha zatvora bila je promicanje čvrste discipline, isključujući pritom ulogu resocijalizacije. Tijekom 18. stoljeća zatvorenici su služili kaznu određeno vrijeme u pretrpanim zatvorima, s malim naglaskom na resocijalizaciju i na reintegraciju u društvo. Međutim, u 19. stoljeću kazne su postale neodređene pa su zatvori počeli naglašavati ulogu resocijalizacije, a stručnjaci odbora za uvjetni otpust odlučivali su o tome kada će zatvorenici biti pušteni na osnovi njihove spremnosti za povratak u zajednicu. Tijekom druge polovice 20. stoljeća kazne su ponovo postale određene (Seiter i Kadela, 2003). Posljednjih desetljeća dogodio se značajan porast broja zatvorenika u zatvoru (Farrington i sur., 2004; prema Davis i sur., 2013). To može rezultirati prenatrpanošću zatvora što ograničava resocijalizaciju zatvorenika kao i individualni pristup tretmanu zatvorenika. U posljednje vrijeme, ako u obzir uzmemo rasu, etničku pripadnost, dob, spol i vrstu zločina, zatvorska populacija je sve raznolikija (Seiter i Kadela, 2003).

Za svakog pojedinca ulazak u zatvor označava velik broj prilagodbi u ponašanju što stvara poseban, novi identitet, identitet zatvorenika (Jiménez i García, 2014). Prema Laaradu (2011; prema Jiménez i García, 2014), život u zatvoru zahtijeva prilagodbu novim pravilima prema kojima zatvorenici ovise o strukturi zatvora. Primarna uloga zatvora je resocijalizacija zatvorenika. Resocijalizacija se definira kao skup postupaka i procesa koji potiču socijalno prihvatljive promjene u vrijednostima, stavovima i ponašanju kod osoba koje su prethodno ispoljavale antisocijalna ponašanja (Hrvatska enciklopedija, 2021). Dakle, cilj stvaranja novog identiteta je ispravljanje društvenog ponašanja zatvorenika kako bi se uspješno uključio u funkcioniranje društva.

Počinjnje kaznenog djela treba promatrati kao indikaciju dubljih problema u socijalizaciji pojedinca, što posebice obilježava narušene veze pojedinca s glavnim socijalnim okruženjima pod čijim je utjecajem pojedinac, primjerice obitelji i društva općenito (Stoykov, 2017). Stoga je cilj ovoga rada razmotriti resocijalizaciju zatvorenika te način na koji norme i socijalni utjecaj djeluju na zatvorenika. Prvo će biti definirana socijalizacija te što može dovesti do antisocijalnog ponašanja. Zatim će biti pojašnjeni sustavi u zatvoru te čimbenici koji djeluju na atmosferu u zatvoru. Nadalje, bit će objašnjeno kako motivacija zatvorenika, komformizam, osobine ličnosti i drugi čimbenici utječu na resocijalizaciju. I posljednje, dat će se zaključak koji sumira trenutna saznanja o navedenoj temi.

Socijalizacija

Prije samog definiranja socijalizacije važno je spomenuti socijalni utjecaj. Socijalni utjecaj je više od pokušaja jednog pojedinca da promijeni drugog. Socijalni utjecaj uz ponašanje pojedinca uključuje i misli i osjećaje pojedinca (Aronson i sur., 2005). Osim izravnih pokušaja uvjeravanja, socijalni utjecaj može se ispoljavati i na druge načine. U većini slučajeva sama prisutnost drugih može djelovati na osobu, a ponekad pojedinac ni ne mora biti fizički okružen drugima da bi osjetio njihov utjecaj. Socijalni utjecaj može proizlaziti iz obitelji, škole, vlade i drugih insituacija.

Socijalizacija uvelike ovisi o socijalnom utjecaju. Socijalizacija se definira kao dugotrajan i složen proces u kojemu osoba u odnosima s okolinom razvija, oblikuje i uči društvene oblike doživljavanja i ponašanja kao što su uvjerenja, vrijednosti, navike i običaji (Hrvatska enciklopedija, 2021). Kroz proces socijalizacije pojedinac usvaja norme, vrijednosti i društvene uloge društva. Stoga je socijalizacija bitna značajka u formiranju identiteta osobe kao i prilagođavanju društvenim očekivanjima. Socijalni identitet je pripadnost određenoj socijalnoj grupi. Prema teoriji socijalnog identiteta pojedinci definiraju vlastite identitete ovisno o društvenim grupama. Identificiranje sa socijalnim grupama pruža zaštitu i jača vlastiti identitet (Tajfel, 1978; prema Islam 2014). Grupa kojoj pripada pojedinac naziva se vlastita grupa, a grupa kojoj ne pripada naziva se vanjska grupa. Zbog unutargrupne pristranosti često dolazi do toga da pojedinac vlastitu grupu gleda kao superiorniju, dok vanjskoj grupi pripisuje negativne osobine. Uzdizanjem vlastite grupe, pojedinac stvara bolju sliku o sebi što utječe i na podizanje njegovog samopoštovanja. Socijalizacija je proces koji se počinje razvijati već u najranijoj dobi djetinjstva. No, prema Harro (2000), socijalizacija započinje čak i prije našeg rođenja. Na spol, socio-ekonomski status, religiju i seksualnu orijentaciju pojedinac ne može utjecati pri rođenju, međutim svi navedeni čimbenici mogu imati značajan utjecaj na proces socijalizacije.

Jedan od najvažnijih čimbenika u socijalnom razvoju djeteta je obitelj. Odnos s obitelji utječe na razvitak stilova privrženosti koji se javljaju u djetinjstvu. Dijete najčešće uspostavlja osjećaj privrženosti za jednu osobu, najčešće majku (Klarin, 2006; prema Valjan-Vukić, 2009). Rana iskustva s objektom privrženosti djetetu omogućuju stvaranje radnih modela ili unutarnjih reprezentacija koje predstavljaju dinamične i kognitivne strukture koje usmjeravaju osjećaje, vjerovanja, očekivanja i interpretacije informacija (Lacković-Grgin i Čubela Adorić, 2005). Djeca koja ne stječu znanje o društveno prihvatljivim normama i pravilima ponašanja najčešće, upotrebljavaju antisocijalne oblike ponašanja (Valjan-Vukić, 2009). Patterson (1982; prema Shaw i sur., 2000) je opisao interakciju kojom roditelji nesvjesno potiču djetetovo antisocijalno ponašanje. U početku, roditelj i dijete ponašaju se na averzivan način kako bi kontrolirali

ponašanje jedno drugoga. Kada dijete ustraje u svom ponašanju, roditelj, na početku, pokazuje nadmoć nad djetetom, no povećanjem intenziteta djetetovog averzivnog ponašanja roditelj popušta te samim time potiče takvo ponašanje. Ponavljanje ovog ciklusa može dovesti do antisocijalnog ponašanja koje se može ispoljavati u obliku krađe, bijega od kuće i vandalizama. Prema Robinsu (1986; prema Farrington 2005), antisocijalno ponašanje u djetinjstvu prediktor je antisocijalnog ponašanja u odrasloj dobi koje se najčešće očituje kroz kriminal, nasilje, konzumiranje alkohola i opojnih sredstava.

Uz obiteljsko okruženje, za razvoj socijalizacije značajno je i školsko okruženje. Kroz školsko okruženje, djeca razvijaju osjećaj odgovornosti te uspostavljaju nove odnose s drugim ljudima. Uz učenje, s obzirom na to da je škola odgojno-obrazovna ustanova, djecu se usmjerava da razvijaju poželjne, a ne nepoželjne socijalne osobine. Uspostava partnerstva između učenika, učitelja i roditelja zasniva se na osjećaju povjerenja i podrške, a nedostatak tih osjećaja može rezultirati rizičnim ponašanjem (Valjan-Vukić, 2009). U školi djeca uspostavljaju i odnose s vršnjacima koji također imaju značajan utjecaj na pojedinca. Razvoj prijateljskih odnosa s vršnjacima može pomoći razvijanju društvenosti, osvajanju novih društvenih pozicija, normalnom razvoju, osjećaju samostalnosti te može spriječiti razvoj egocentričnog ponašanja (Kralj, 2022).

Kako bi se djeca uspješno socijalizirala, potrebno je zadovoljiti nekoliko segmenata. Za početak, kod djece je bitno razviti sposobnost regulacije emocija. Naime, bez pomoći odraslih bit će im se teže socijalizirati u društvo. Uz regulaciju emocija, djeci su potrebna i socijalna znanja o normama i razvijena jezična sposobnost (Valjan- Vukić, 2009). Djeca socijalna ponašanja uče promatrajući druge osobe u svojoj okolini. Takvo učenje naziva se učenje po modelu za koje je karakteristično da dijete promatra živi model koji u većini slučajeva nastoji utjecati na ponašanje djeteta (Zarevski, 1994). Osim poželjnih socijalnih ponašanja i nepoželjna socijalna ponašanja uče se promatranjem drugih. Međutim, u slučaju da djeca uvide i posljedice određenog ponašanja i uzmu ih u obzir, onda je riječ o učenju promatranjem (Zarevski, 1994). Prema tome, ako su posljedice bile pozitivne, dijete će se vjerojatno ponašati kao model u istoj situaciji, a ako je posljedica bila negativna, manja je šansa da će se ponašati kao model. Dakle, u slučaju neadekvatne okoline, djeca mogu razviti antisocijalna ponašanja. S obzirom na to da djeca uče po modelu, zlostavljanje djece može dovesti do toga da zlostavljanja djeca u budućnosti postanu zlostavljači (Torry i Billick, 2011). Kako je već navedeno, antisocijalna ponašanja u djetinjstvu predviđaju antisocijalna ponašanja u odrasloj dobi. Stoga djeca, čiji roditelji imaju obrazac antisocijalnog ponašanja, mogu promatrajući svoje roditelje razviti antisocijalno ponašanje što se može odraziti i na njihovo ponašanje u odrasloj dobi.

Pojedinac se može ponašati na način koji nije sukladan socijalnim očekivanjima tako da krši norme društva. Norme su pravila ponašanja, najčešće nepisana, za članove određene grupe (Bratko, 2004). Norme počivaju na dvjema motivacijama. Prva se odnosi na razumijevanje socijalne okoline, točnije da se pojave vide na ispravan način što rezultira činjenjem ispravnih postupaka. Druga motivacija podrazumijeva postizanje osjećaja pripadanja i povezanosti s drugim ljudima (Aronson i sur., 2005). Norme nastaju zbog snažnog međusobnog utjecaja jednog pojedinca na drugog. U većini slučajeva norme se razvijaju postupno, a mišljenja, osjećaji i ponašanja pojedinaca u grupi postaju slična. Norme su otporne na promjene, zajedničke su članovima grupe, definiraju koja su ponašanja prihvatljiva u grupi i predstavljaju kako se većina članova grupe ponaša, osjeća i misli. S obzirom na to na koji način koji nastaju, razlikuju se tri vrste normi. Institucionalne norme su norme koje su nametnuli vanjski autoriteti ili strane vođe. Dobrovoljne norme su posljedica pregovora među članovima grupe. I posljednje, evolutivne norme, su ponašanja koja zadovoljavaju jednog člana grupe, a ta ponašanja ostali članovi grupe oponašaju. Temelj za razumijevanje društvenih normi je socijalizacija, međutim ukoliko pojedinac ne poštuje norme društva javlja se potreba za promjenom njegovog ponašanja. Ponašanje pojedinca preoblikuje se pomoću procesa resocijalizacije.

Resocijalizacija

Resocijalizacija je proces transformacije identiteta u kojem osobe uče nove uloge dok se odvikavaju od nekih segmenata svojih starih uloga (Morrison, 2007). Proces resocijalizacije zahtijeva odvikavanje od internaliziranih normi, vrijednosti i uvjerenja. Do resocijalizacije najčešće dolazi u odrasloj dobi pa se ponekad naziva i socijalizacija odraslih. Primjeri kada je pojedinac primoran resocijalizirati se su pridruživanje vojsci, pridruživanje vjerskom redu, hospitalizacija zbog mentalnih bolesti ili odlazak u zatvor. Kao i kod socijalizacije djece, resocijalizacija odraslih odvija se u odnosu na status i uloge drugih. Da bi u potpunosti prihvatila nove uloge, osoba mora doživjeti sebe na nov način. Za pojedince koji prolaze kroz programe resocijalizacije u kontekstu odvikavanja od ovisnosti, psihijatrijskog liječenja ili zatvorske kazne, postoji mogućnost da ne ostvare stvarnu transformaciju identiteta, mogu se opirati i zadržati temeljni identitet, posebno kada se održava kontakt s vanjskim svijetom. (Morrison, 2007). Specifičan oblik resocijalizacije je resocijalizacija zatvorenika. Svrha zatvorskih tretmana je omogućiti zatvoreniku rad uz stručno vodstvo, komunikaciju, rehabilitaciju kao i priliku za postepenu reintegraciju u društvo kroz sigurno okruženje zatvorskog tretmana (Jukić i Sabljo,

2017). Resocijalizacija zatvorenika temelji se na nekoliko značajnih koraka koji su usmjereni na obnavljanje socijalnih, psiholoških i praktičnih vještina zatvorenika.

Sechrest i suradnici (1997; prema Jukić i Sabljo, 2017) rehabilitaciju definiraju kao proces kojim počinitelj kaznenih djela mijenja svoje stavove i vrijednosti kroz tretman kako bi u budućnosti živio u skladu sa zakonom. Sukladno navedenoj definiciji, Damjanović i suradnici (2002) definiraju svrhu rehabilitacije kao smanjivanje kriminalne aktivnosti kroz tretman koji je usmjeren na obnavljanje ili poboljšanje socijalnih, psiholoških i praktičnih vještina zatvorenika pri čemu se isključuju metode koje se temelje na zastrašivanju. Uspoređujući definicije resocijalizacije i rehabilitacije, može se zaključiti da u ovom kontekstu resocijalizacija i rehabilitacija označavaju isti proces. Zbog toga, u ostatku rada koristit će se isključivo pojam resocijalizacija ukoliko definicija rehabilitacije odgovara definiciji resocijalizacije.

Prema McNeill (2014), postoje četiri vrste resocijalizacije: socijalna, psihološka, sudska i moralna. Socijalna resocijalizacija označava vraćanje društvenog statusa građanina kao i dostupnost osobnih i društvenih sredstava za to (Van Zyl Smit i sur., 2009; prema McNeill, 2014). Također, uz navedeno, socijalna resocijalizacija podrazumijeva i konkretno, neformalno društveno prihvaćanje reformiranog bivšeg zatvorenika. McNeill (2014) smatra da bi to mogao biti srž problema za današnju resocijalizaciju u praksi. Psihološka resocijalizacija nastoji promijeniti ili osposobiti počinitelja za razvoj novih vještina i sposobnosti te za rješavanje nedostataka i problema. Programi radne resocijalizacije imaju mnogostruke koristi za resocijalizaciju ličnosti pojednaca. One uključuju razvijanje radnih navika, samokontrolu i razvoj interpersonalnih vještina (Jukić i Sabljo, 2017). Potom, treći oblik resocijalizacije, sudska resocijalizacija, postavlja pitanja kada, kako i u kojoj mjeri se može poništiti kaznena evidencija i formalna stigma koju kaznena evidencija predstavlja. Posljednja, moralna resocijalizacija, za zadatak ima popraviti narušeni odnos između počinitelja, žrtve i zajednice. Popravak odnosa, najčešće je odgovornost počinitelja, a polazišna točka bila bi iskrena isprika kojom se priznaje nepravda i zločin koji je počinitelj napravio (McNeill, 2014). Neovisno koliko je zatvorenik napredovao kada je riječ o psihološkoj resocijalizaciji, zatvorenik se ne može uspješno reintegrirati u društvo ako nisu zadovoljeni i ostali aspekti resocijalizacije. Naime, iako psihološka resocijalizacija osposobljava zatvorenika za budućnost, ona ne sadržava nikakvu moralnu naknadu. Psihološka resocijalizacija djeluje samo na zatvorenika, no ne djeluje na žrtvu, zajednicu kao ni na rješavanje sukoba (Zedner, 1994; prema McNeill, 2014).

Resocijalizacija zatvorenika, da bi bila što učinkovitija treba se sastojati od triju elemenata – jasnog prikaza općih načela na kojima se temelji resocijalizacija, etioloških pretpostavki koje objašnjavaju uzroke određenog ponašanja i usmjeravaju ciljeve resocijalizacije te implikacije intervencije (Ward i Maruna, 2007; prema McNeill, 2012). Jedno od načela na kojima se temelji resocijalizacija je normativno načelo prema kojemu se resocijalizacija zasniva na normama, zakonima i pravilima društva. Prava zatvorenika trebala bi se podržavati putem normativnih vrijednosti kao što su dostojanstvo, poštovanje i autonomija (Birgden i Grant, 2010). Resocijalizacija zatvorenika ima značajnu ulogu u kaznenom pravosuđu s obzirom na to da omogućuje promjenu kao i izgradnju bolje budućnosti za zatvorenike te ujedno doprinosi sigurnosti društva kroz smanjenje recidivizma.

Sustavi u zatvoru

Zatvor se, kao i svaki sustav, temelji na određenim normama. Funkcioniranje zatvora i provedba odgojnog tretmana ovisi o odnosu formalnog i neformalnog sustava unutar zatvora. Formalni sustav zatvora zasniva se na određenim pravilima i propisima (Mejovšek, 2002). Formalni sustav sadrži formalne regulacije ponašanja, rutine, ograničenja i formalni autoritet, a glavni cilj je ostvarivanje odgojno-obrazovnog tretmana, nadzor, zadovoljavanje raznih tjelesnih, psihičkih i drugih potreba zatvorenika. Nasuprot tomu, neformalni sustav zahvaća motive i interese koji se ne nalaze unutar formalnog sustava (Milosavljević, 2001; prema Macanović, 2012). Do neformalnog formiranja grupe dolazi spontano (Mejovšek, 2002). Neformalni sustav struktuiran je putem neformalnih oblika ponašanja koji su posljedica ograničenja slobode zbog života u zatvoru, ali i želja za statusom između zatvorenika što rezultira neformalnim autoritetom. Dakle, neformalni sustav zasniva se na zatvorenicima i njihovom međusobnom odnosu. Neke značajke neformalnog sustava su negativan stav prema zahtjevima osoblja i prema tretmanu, napuštanje moralnih kvaliteta, pružanje odanosti i pomoći između zatvorenika (Macanović, 2012). Dakle, u zatvoru postoje norme koje su nametnute formalnim sustavom, ali isto tako postoje i norme nametnute neformalnim sustavom. Zbog socijalnog utjecaja drugih zatvorenika, može se pretpostaviti da će zatvorenici češće poštivati norme neformalnog sustava.

Često dolazi do situacija da uprava ili zaštitarska služba, dakle formalni sustav, zbog potrebe za uspostavom reda koriste neformalni sustav moći kako bi održali red. Zauzvrat vođe neformalnog sustava imaju pristup informacijama, bolji posao, bolji smještaj i slično (Macanović, 2012). Zbog takve interakcije između ta dva sustava dolazi do toga da je kontrola nad zatvorenicima glavna

funkcija zatvora, dok resocijalizacija zatvorenika odlazi u drugi plan (Radovanović, 1992; prema Macanović, 2012). Također, o formalnom i neformalnom sustavu ovisi i psihološka atmosfera u zatvoru. Prema istraživanju Bogojevića (1991; prema Macanović 2011), postoje četiri važna čimbenika koji utječu na psihološku atmosferu u zatvoru – represija, entropija, zatvorski kod i deprivacija.

Represija

Neizbježna sastavnica zatvora je represivni koncept. Represija se definira kao skup kaznenih mjera koje se upotrebljavaju kako bi se osigurao poredak i funkcioniranje (Hrvatska enciklopedija, 2021), u ovom slučaju u zatvoru. Represija je vrlo izražena kod dugotrajnih kažnjavanja. Prema Macanoviću (2011), represija se odnosi na način primjene „moći“ na relaciji formalne i neformalne zajednice, točnije na nivo nadzora, kontrole i primjene sile, neovisno o učinkovitosti djelovanja. Represija se ne može isključiti iz procesa resocijalizacije. Pretpostavlja se da represija može potaknuti zatvorenike na pridržavanje pravila što ih može lakše usmjeriti na promjenu u ponašanju. Međutim, ako je utjecaj represije prevelik, kod zatvorenika se može javiti osjećaj nepravde te može doći do nepoštivanja pravila. U tom slučaju proces resocijalizacije može biti otežan jer postoji mogućnost da kod zatvorenika dolazi do smanjene motivacije za promjenom u ponašanju.

Entropija

Suprostavljanje formalnom sustavu u zatvoru upućuje na pojam entropije. Entropija, u kontekstu zatvorskog sustava, definira se kao nesređenost, nered i dezorganizacija, točnije označava nedostatak jasnoće i jednoznačnosti zahtjeva i postupaka (Bogojević, 1991; prema Macanović, 2011). Svaki aspekt entropije utječe na slabljenje formalnog te jačanje neformalnog sustava. Za razliku od represije koja može imati pozitivan utjecaj na resocijalizaciju ako se pojavljuje u određenoj mjeri, smatra se da entropija otežava resocijalizaciju, neovisno u kojoj mjeri postoji. Ukoliko su zatvorenici okruženi neredom i dezorganizacijom, može doći do osjećaja nezadovoljstva i do smanjenja pozitivnih odnosa što u krajnosti može rezultirati usporavanjem procesa resocijalizacije.

Zatvorenički kodeks

Ulazak u zatvor implicira uključivanje u zajednicu koja najčešće ima hijerarhijsku strukturu te se temelji na osnovnim institucionalnim i grupnim vrijednostima povezanih sa spolom, klasom, dobi i etičkom klasom, što se naziva normativnim zatvoreničkim kodeksom (De Viggiani, 2012). Zatvorenički kodeks je stabilna i trajna pojava koja kontrolira međusobno ponašanje zatvorenika i ponašanje zatvorenika prema formalnom sustavu. (Macanović, 2011). Uz norme, u zatvorenički

kodeks ukomponirana je i prisila osuđenika na poštivanje zatvoreničkog kodeksa što istovremeno označava suprostavljanje normama formalnog sustava. Dakle, u zatvoru koegzistiraju dva sustava vrijednosti i normi, jedan koji teži postizanju uspješne resocijalizacije i drugi, koji se suprostavlja prvome te se zbog toga može smatrati devijantnim (Milutanović, 1997; prema Macanović, 2011). Prema navedenom zatvorenički kodeks može odražavati negativne obrasce ponašanja i odnosa kao što su nasilje, kriminalne aktivnosti ili nepoštivanje zakona, što naposljetku negativno utječe na resocijalizaciju koja za cilj ima prevladati upravo te negativne utjecaje i promicati pozitivne vrijednosti, norme i ponašanje. Uz zatvorenički kodeks javlja se i zatvorenički žargon koji zajedno predstavljaju načine pomoću kojih zatvorenici odgovaraju na deprivaciju koju im preko zatvorskog osoblja nameće društvo (Macanović, 2011).

Deprivacija

Svaka restrikcija slobode, posebice tijekom izdržavanja zatvorske kazne, ima specifične trenutne, a često i trajne posljedice na ličnost zatvorenika. Deprivacija je niz teškoća koje zatvorenik proživljava kao posljedicu na izolaciju od društva te zbog uskraćenja prava koja je imao prije dolaska u zatvor (Radovanović, 1989; prema Petrović i Jovanić, 2018). Stupanj depriviranosti zatvorenika ovisi o nizu čimbenika kao što su individualne razlike pojedinca, tip zatvora te sama struktura formalnog sustava zatvora. U zatvoru su zatvorenici izloženi različitim tipovima deprivacije. Jedna od njih je i deprivacija slobode koja je temeljna deprivacija iz koje nastaju sve ostale deprivacije. Deprivacija slobode odvaja zatvorenika od društva i uz to mu značajno ograničava slobodu u ustanovi (Macanović, 2011) i ona je nerazdvojiva od kazne zatvora (Bradbury, 2015; prema Petrović i Jovanić, 2018). S obzirom na to da je smanjena pristupačnost različitih materijalnih dobara koje naglašavaju individualnost pojedinca, kao što su posebna odjeća i obuća, dolazi i do deprivacije materijalnih dobara i usluga. Isto tako javlja se i deprivacija sigurnosti koja je za većinu zatvorenika najteži oblik deprivacije. Deprivacija sigurnosti nastaje zbog povećeg broja osoba u zajedničkom, ograničenom prostoru, koje imaju kriminalnu prošlost. Zbog velikog broja pravila koja određuju kako se zatvorenici trebaju ponašati, dolazi do deprivacije autonomije u ponašanju jer dolazi do ograničavanja njihovih mogućnosti da sami utječu na vlastito ponašanje. Deprivacija heteroseksualnih odnosa proizlazi iz nemogućnosti zadovoljavanja seksualnih nagona i iz straha od gubitka uloge koju je zatvorenik imao. I naposljetku, u zatvorima često dolazi i do deprivacije duhovnosti i vjere jer zatvorenici pri ulasku u zatvor smatraju da gube pravo na prakticiranje vjerskih običaja i vjere. Duhovnost i vjera mogu imati velik značaj u procesu resocijalizacije (Macanović, 2011). Prakticiranje vjere i vjerskih običaja može uvelike olakšati zatvorenicima da razviju pozitivne unutarnje vrijednosti koje bi im

omogućile resocijalizaciju. Općenito, deprivacija može dovesti do osjećaja izoliranosti, odbačenosti i bezvrijednosti (Macanović, 2011) što negativno utječe na motivaciju i sposobnost za promjenom, odnosno resocijalizacijom.

Intrizična i ekstrinzična motivacija

Kako bi se pojedinac što uspješnije resocijalizirao bitna je njegova motiviranost. Općenito, postoje dvije vrste motivacija, intrinzična i ekstrinzična. Intrinzična motivacija odnosi se na motivaciju koja proizlazi iz unutrašnjih poticaja i osobnog zadovoljstva kao što su znatiželja ili interes, dok se ekstrinzična motivacija definira kao motivacija koja proizlazi iz vanjskih čimbenika, primjerice nagrade ili kazne (Bratko, 2004). U kontekstu resocijalizacije, intrinzična motivacija je ključna jer potiče zatvorenika da aktivno sudjeluje u procesu same resocijalizacije i reintegracije u društvo. Internalizacija socijalnih normi može intrinzično motivirati zatvorenika da postupa u skladu s njima. Ukoliko je zatvorenik intrinzično motiviran, veća je vjerovatnost da će se pridružiti rehabilitacijskim programima, da će nastaviti obrazovanje, pronaći posao te izgraditi povoljne socijalne veze. Naime, samokontrola, autonomija i osjećaj svrhe su posljedica intrinzične motivacije koja omogućava zatvorenicima da napreduju. Nasuprot navedenome, kada je zatvorenik jedino motiviran nagradama ili kaznama, tada je ekstrinzično motiviran. Ekstrinzična motivacija je kratkotrajna i nestabilna, no može biti od značaja u određenim situacijama kao što je poticaj za sudjelovanje u rehabilitacijskim programima ili aktivnostima. Na ekstrinzičnu motivaciju može djelovati socijalni utjecaj. U slučaju da su vanjski čimbenici poticajni, zatvorenik može biti ekstrinzično motiviran kako bi se resocijalizirao. Intrinzična i ekstrinzična motivacija nisu međusobno isključive. Vanjski, ekstrinzični poticaji mogu pružiti početni poticaj za sudjelovanje zatvorenika u procesima socijalizacije, dok se intrinzična motivacija može razviti tijekom vremena kao posljedica iskustva i rada. Također, utvrđeno je da učenje socijalnih vještina i podrška nakon izlaska iz zatvora imaju veći utjecaj na motivaciju za promjenom ponašanja nego zapošljavanje i obrazovanje (Pérez i sur., 2022).

Spominjući kazne, kada je riječ o ekstrinzičnoj motivaciji, nužno je spomenuti i o čemu ovisi učinkovitost kazni. Kazne moraju biti zadane za vrijeme ili neposredno nakon neželjenog ponašanja, moraju nastupiti svaki put kad se javi neželjeno ponašanje te intenzitet kazne ne smije biti prejak (Zarevski, 1994). Sukladno navedenome, da se zaključiti kako preduge i preoštre kazne smanjuju učinkovitost kazni i samim tim uspješnost resocijalizacije. Način na koji većina društva izbjegava kazne je konformiranje društvenim normama.

Konformizam

Prema Morrisu (2007), cilj institucija je transformirati devijantno „ja“, proizvesti konformizam i smanjiti devijantnost. Konformizam je promjena u ponašanju zbog stvarnog ili zamišljenog utjecaja ljudi (Aronson i sur., 2005). Konformizam proizlazi iz izravnog socijalnog utjecaja. Socijalni utjecaj u konformizmu može biti normativni ili informativni. Normativni socijalni utjecaj je pod utjecajem drugih s ciljem konformiranja kako bi bili prihvaćeni u društvu (Aronson i sur., 2005). Također, normativni socijalni utjecaj može rezultirati javnim, no ne i privatnim prihvaćanjem mišljenja grupe. Prilikom resocijalizacije, točnije reintegracije zatvorenika u društvo, konformiranje pomoću normativnog socijalnog utjecaja može imati veliki značaj. Naime, zbog želje za prihvaćanjem u društvo, zatvorenici se mogu konformirati normama i pravilima zajednice čak i ako njihovo privatno mišljenje nije u skladu s pojedinim normama. Razlog tomu može biti strah od stigmatizacije ili odbacivanja. Međutim, ako su zatvorenici u okolini s grupom koja krši socijalne norme, vjerojatnije će se konformirati njima i njihovim normama. U toj situaciji će nastaviti s kriminalnim aktivnostima što uvelike otežava resocijalizaciju. Informativni socijalni utjecaj definira se kao utjecaj drugih ljudi koji vodi do konformiranja zbog toga što su drugi viđeni kao izvor informacija za usmjeravanje vlastitog ponašanja (Aronson i sur., 2005). Prema informacijskom socijalnom utjecaju ljudi su skloni konformirati se kada je situacija nejasna ili kada je krizna te kada su drugi ljudi stručnjaci. Pri povratku u društvo, zatvorenici imaju mogućnost tražiti informacije i savjete od stručnjaka ili od drugih pojedinaca koji su prošli kroz slično iskustvo. Ukoliko je konformizam prevelik, zatvorenik može svoja osobna mišljenja zanemariti što može utjecati na njegov osobni rast i autonomiju. Stoga, za uspješnu resocijalizaciju važna je ravnoteža između konformiranja društvu i autonomije zatvorenika. Konformiranje uvelike ovisi i o pojedincu i njegovoj ličnosti.

Osobine ličnosti i resocijalizacija

Eysneck (1953; prema Mejovšek i sur. 2007) je definirao ličnost kao relativno trajni i stabilan skup temperamenata, intelekta, karaktera i fizičkih konstitucija neke osobe koji uvjetuje pojedinčevu prilagodbu okolini. Izraženost nekih crta ličnosti može olakšati, odnosno pospješiti kriminalne radnje. Prema Gootfedsonu i Hirshiju (1990; prema Mejovšek i sur., 2007), osobine crta ličnosti koje pridonose delikventnom ponašanju su emocionalna nestabilnost, niska kontrola nad emocijama, hipersenzibilnost, agresivnost, egocentričnost, nedostatak odgovornosti i mnoge psihopatske karakteristike ličnosti, poput sumnjičave opsesivnosti.

Eysenckova teorija kriminaliteta izdvaja se kao jedna od glavnih teorija u domeni objašnjavanja kriminalnog ponašanja kroz dimenzije ličnosti. On je smatrao da rizik za antisocijalna ponašanja proizlazi iz bioloških karakteristika ličnosti koja su u vezi sa socijalnom komponentom, odnosno odgojem (Brookman, 2005; prema Fabijanić, 2016). Kao glavnu dimenziju za predviđanje kriminalnog ponašanja, pored dimenzije ekstraverzija – introverzija i neuroticizam – emocionalna stabilnost, izdvaja psihoticizam. Prema Eysenckovoj teoriji ljudi koji postižu visoke rezultate na skalama psihoticizma u kojima se ispituju osobine kao što su agresivnost, impulzivnost, maničnost, nedostatak empatije i sumnjičavost, skloniji su delikventnim i kriminalnim ponašanjima, a samim time i kršenju normi (Mejovšek i sur., 2007). U prilog navedenom ide i nalaz istraživanja Pickeringa i suradnika (2003; prema Larsen i Buss, 2008; Fabijanić, 2016) u kojemu je potvrđeno kako ljudi s visokim rezultatima na psihoticizmu imaju predispozicije za nasilje i kriminalne radnje. Nadalje, kada je riječ o dimenzijama ekstroverzija – introverzija te neuroticizam – emocionalna stabilnost, zabilježeno je da zatvorenici postižu povišene rezultate u ekstraverziji i neuroticizmu. Rezultati istraživanja na osuđenima u Hrvatskoj pokazali su da su ekstraverzija, neuroticizam i psihoticizam povezani s odbacivanjem socijalnih sustava vrijednosti odnosno normi (Buđanovac, 1990; prema Mejovšek, 2007).

Međutim, kako osobine ličnosti imaju značaj za povećanje rizika za antisocijalna ponašanja, isto tako pretpostavlja se da imaju značaj i za resocijalizaciju zatvorenika. Razumijevanje osobina ličnosti može biti od koristi u procesu resocijalizacije, točnije u razumijevanju zašto se formiraju kriminalni stavovi koji kriminalce navode na nasilničko ponašanje. Također, zatvorenikova sklonost rizičnim ponašanjima potaknuta negativnim aspektima određenih osobina ličnosti, poput ekstraverzije, može se preusmjeriti u socijalno prihvatljiva ponašajna. Do toga dolazi kad se kroz proces resocijalizacije zatvorenik usmjeri na pozitivne aspekte koje mu omogućuju iste te crte ličnosti. Ekstraverzija, dimenzija koja opisuje pojedince kao dominantne, sklone socijalnoj stimulaciji te uzbuđenjima (Bratko, 2004), iako je u određenoj mjeri povezana s odbacivanjem socijalnih sustava vrijednosti, može biti od koristi zatvorenicima. Prema navedenom za očekivati je da su upravo zbog ekstraverzije, ekstrovertirani zatvorenici u mogućnosti lakše uspostaviti socijalne veze te se reintegrirati u društvo nakon izlaska iz zatvora. Nadalje, ako zatvorenik ostvaruje visoke rezultate na dimenziji otvorenosti prema novim iskustvima, može biti skloniji prihvaćanju novih ideja i promjena koje ističu programi resocijalizacije. Također, ukoliko su zatvorenici samopouzdana mogu imati veću vjerovatnost da se uspješno resocijaliziraju jer će više vjerovati da su sposobni nositi se s izazovima na putu k uspješnoj reintegraciji u društvo.

Uz osobine ličnosti zatvorenika proces resocijalizacije ovisi i o osobinama ličnosti djelatnika u zatvoru. Određene osobine djelatnika pospješuju želju zatvorenika za sudjelovanjem u resocijalizacijskim programima (Kranjčević, 2013; prema Jukić i Sabljo, 2017). Zatvorenici od djelatnika zatvora priželjkuju određene karakteristike kao što su adekvatna stručna osposobljenost, komunikacijske vještine, otvorenost, pristupačnost, fleksibilnost te visoka tolerancija na frustraciju. Uz navedeno, cijene i suosjećanje i empatiju kod djelatnika (Jukić i Sabljo, 2017). Odnos djelatnika i zatvorenika je ključan za stvaranje pozitivne zatvorske klime, koja prema Mejovšek (2002), može postati i tretmanska klima, odnosno zbog osjećaja zadovoljstva kod zatvorenika, spremniji su se upustiti u tretmanske programe.

S obzirom na to da je proces resocijalizacije složen, osobine ličnosti nisu jedini faktor kod resocijalizacije zatvorenika. Kako bi se odredili najučinkovitiji načini resocijalizacije, potrebno je evaluirati i druge faktore kao što su zatvorenikovo obrazovanje, radne navike, podrška okoline i individualizacija osobe.

Drugi čimbenici resocijalizacije

Obrazovanje

Andragogija je znanstvena disciplina koja se bavi izobrazbom i učenjem odraslih (Hrvatska enciklopedija, 2021), a zasniva se na konceptima resocijalizacije i rehabilitacije zatvorenika (Knežević, 2007; prema Jukić i Sabljo, 2017). U kontekstu resocijalizacije andragogija pruža smjernice za razvoj i obrazovanje zatvorenika što je jedan od ključnih segmenata uspješne reintegracije zatvorenika u društvo. Zatvorski tretman očituje se u organiziranom i struktuiranom vođenju visokoobrazovanih stručnjaka humanističkih i društvenih znanosti. Andragozi imaju znanja kako odrasla osoba uči, kako ju motivirati za daljnje obrazovanje pa čak i u zatvorskim uvjetima te imaju znanje kako razvijati socijalne vještine i komunikaciju. Sve to može uvelike doprinijeti procesu resocijalizacije (Knežić, 2017). Uloga zatvorskog tretmana je doprijeti do zatvorenika i njegovih sustava vrijednosti te na taj način pomoći zatvoreniku da postane društveno funkcionalna osoba koja ima sposobnost samoaktualizacije, a da pri tome ne dolazi u sukobe s drugim pripadnicima društva (Jukić i Sabljo, 2017). Zbog niske motivacije i zaokupljenosti drugim situacijama, podučavanje zatvorenika je znatno zahtjevnije nego podučavanje pojedinaca van zatvorske zajednice (Bracken, 2011; prema Knežić, 2017). Također, čest problem u zatvorima je prevelika koncentracija zatvorenika u odnosu na broj stručnjaka što se odražava na kvalitetu rada (Knežić, 2017).

Nizak obrazovni status bivše zatvorenike osuđuje na trajnu izolaciju (Stoykov, 2017). Obrazovanje, s obzirom na to da je dostupno većini zatvorenika, ima najveći utjecaj na resocijalizaciju te na socijalnu adaptaciju nakon izlaska iz zatvora (Timofeeva, 2019). Obrazovanje zatvorenika ima dvije uloge u procesu resocijalizacije. Prva uloga obrazovanja je prevencija kriminala jer obrazovaniji ljudi čine manje zločina, a druga uloga obrazovanja je razvoj moralnog prosuđivanja i usvajanja poželjnih vrijednosti i stavova (Milutinović, 1997; prema Jukić i Sabljo, 2017). Kroz obrazovanje zatvorenicima je pružena mogućnost razumijevanja društvenih normi i zakona. Također, društvo kao cijelina može imati socijalni utjecaj na zatvorenikovo obrazovanje. Može se pretpostaviti da zbog očekivanja društva zatvorenik smatra da će se lakše prilagoditi ako ima određeno obrazovanje. Nadalje, Macanović i Nadarević (2014; prema Jukić i Sabljo, 2017) objašnjavaju obrazovanje u procesu resocijalizacije kroz tri funkcije, kompenzacijsku, adaptacijsku i razvojnu. Kao kompenzacijsku funkciju zatvorenicima obrazovanje omogućuje ispunjavanje neostvarenih obrazovnih potreba. Potom, adaptacijska funkcija pomaže zatvoreniku da se lakše prilagodi zatvoru i životu u njemu. Posljednja funkcija, razvojna, pruža zatvoreniku mogućnost da ostvari kreativne potencijale. Dakle, znanje i vještine, kritičko razmišljanje i prosuđivanje te osobni razvoj i introspekcija dobivena obrazovanjem, pridonose procesu resocijalizacije zatvorenika što naposljetku povećava uspješnost reintegracije u društvo nakon izlaska iz zatvora. Zbog navedenih koristi posebnu pažnju treba posvetiti ulaganju u obrazovanje.

Radne vještine

Obrazovanje zatvorenika uz navedene koristi pruža zatvorenicima i veće mogućnosti zapošljavanja nakon izlaska iz zatvora. Radne navike stvaraju svijest o zajedništvu, točnije svijest o zajedničkim ciljevima i izazovima te razvijaju osjećaj odgovornosti prema drugim ljudima (Stoykov, 2017). Usvajanje radnih navika tijekom boravka u zatvoru pomaže i u procesu adaptacije na zatvorsku kaznu, kao i pronalasku posla nakon izlaska iz zatvora (Hamlyni i Lewis, 2000; prema Jukić i Sabljo, 2017). Svaki posao sadrži određene norme kojih se zaposlenik treba pridržavati na radnom mjestu. Pridržavanjem normi na poslu i stvaranjem radnih navika može uvelike pomoći pojedincu da se prilagodi i ostalim društvenim normama. Naime, zatvor treba sadržavati tečajeve, radionice ili seminare kako bi se zatvorenici radno osposobljavali. Provedbom radnog osposobljavanja i obrazovanja zatvorenika omogućava se stjecanje radnog iskustva te razvijanje radnih navika tijekom trajanja kazne. Zapošljavanje pruža zatvorenicima financijsku neovisnost i uključivanje u radnu zajednicu što im omogućuje uspostavljanje pozitivnih socijalnih veza. Kroz navedeno zatvorenici mogu graditi identitet te doprinosti društvu što u konačnici može rezultirati razvitkom smopouzdanja. Međutim, nedostatak radnog iskustva otežava proces resocijalizacije

zatvorenika (Stoykov, 2017). Ako zatvorenici nakon izlaska iz zatvora ne mogu pronaći posao, često se ponovo vraćaju kriminalu (Romashov i Bryleva, 2019). Od velikog je značaja da zatvorenici razviju nove vještine koje bi mogle pozitivno utjecati na njihovu reintegraciju u društvo kao i na mogućnosti ulaska u svijet rada (Jiménez i García, 2014).

Podrška okoline

Podrška okoline, posebno obitelji, može imati veliku ulogu u procesu resocijalizacije. Obitelj zatvorenicima može služiti kao izvor socijalnog utjecaja. Služi im kao oslonac pri povratku u društvo na način da im članovi obitelji pomognu tražiti posao ili smještaj ili da im pruže financijsku podršku. Također, obitelj može pružati emocionalnu podršku kako bi se zatvorenici lakše suočavali sa stresom i izazovima koji su posljedica izlaska iz zatvora (Naser i La Vigne, 2006). Obitelj može zatvorenike usmjeravati i kako se prihvatljivo ponašati u društvu te kojih se normi trebaju pridržavati. U provedenom istraživanju Naser i La Vigne (2006), navedeno je da se kvaliteta obiteljskih odnosa poboljšala nakon izlaska zatvorenika iz zatvora kao i zatvorenikovo shvaćanje važnosti obitelji za izlazak iz zatvora. Naime, važno je da uključivanje zatvorenika u obitelj bude pozitivno iskustvo i za zatvorenika i za članove njegove obitelji. Međutim, podrška okoline i obitelji nije uvijek dostupna ili jednako učinkovita za sve zatvorenike. Nedostatak podrške obitelji ne označava automatski neuspjeh u procesu resocijalizacije. Ako bivši zatvorenik nema adekvatnu podršku obitelji, može potražiti drugu podržavajuću okolinu kao što su organizacije koje pružaju podršku te daju smjernice zatvorenicima pri reintegraciji. Diljem svijeta postoje ustanove koje nude adekvatne smjernice koje bi zatvorenicima mogle pomoći u procesu resocijalizacije. Nakon izlaska iz zatvora prostori za resocijalizaciju pružaju zatvoreniku alate za razvoj vlastitih potencijala, razvitak radnih navika i socijalnih vještina koje su ključne za život izvan zatvora (Jiménez i García, 2014). Točnije, stručnjaci koji posjeduju znanja i vještine potrebne za uspješnu resocijalizaciju pomažu pri stambenom zbrinjavanju, obrazovanju, zapošljavanju, učenju preuzimanja odgovornosti te osamostaljivanju.

Individualizacija

U zatvoru je osoba izolirana od ostatka društva. Zatvor je kontrolirano okruženje u kojemu osobe gube svoj društveni identitet te su primorani ulaziti u nove odnose s drugim zatvorenicima i djelatnicima koji se nalaze u hijerarhiji moći (Morrison, 2007). Društvene prakse koje su zatvorenicima prije bile uobičajene više nisu poželjne te se kažnjavaju, a nagrađuju se nova ponašanja i norme koje su prikladne novom socijalnom okruženju u kojemu se nalaze. Najočiti primjer slabljenja granica postojećih identiteta su uniforme i identifikacijski brojevi. Zatvorenici su primorani nositi uniformu kako bi izgledali jednako, a uz uniformu koriste se i identifikacijskim

brojevima umjesto vlastitim imenima. Uniforme i identifikacijski brojevi mogu doprinijeti gubitku osjećaja individualnosti i samoidentifikacije, a samim time zatvorenici postaju anonimni. Osjećaj anonimnosti može dovesti do deindividuacije, slabljenja uobičajenih ograničenja u ponašanju kada se osoba nalazi u mnoštvu što potiče impulzivne i devijantne postupke (Aronson i sur., 2005). Deindividuacija smanjuje osjećaj odgovornosti i pojačava pridržavanje normi što kod zatvorenika, u većini slučajeva, označava pridržavanje normi neformalnog sustava zatvora. Zbog smanjenog osjećaja odgovornosti zatvorenik može kršiti propisane norme i pravila zatvora otežavajući proces resocijalizacije. Ako programi resocijalizacije nisu individualizirani, zatvorenici mogu izražavati svoju individualnost i vlastito „ja“ putem normi neformalnog sustava. Zbog navedenog je važno proces resocijalizacije prilagoditi svakom pojedincu, točnije, jačati zatvorenicima osjećaj individualnosti.

Svaki zatvorenik ima specifične potrebe, a individualizacija omogućuje prilagodbu tretmana kako bi se zadovoljile te potrebe. Individualni programi za svakog zatvorenika obuhvaćaju uključivanje u posebne programe kao što su programi za ovisnike o drogama ili alkoholu, kontakt s vanjskim svijetom, točnije, posjete obitelji, potreba za psihijatrijskom ili psihološkom pomoći, kulturne i sportske aktivnosti te program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta. Individualni program resocijalizacije podrazumijeva i obrazovanje zatvorenika (Timofeeva, 2019), odnosno edukacije ili radionice koje će odgovarati potrebama svakog pojedinca. Individualizacijom procesa resocijalizacije dolazi do povećanja autonomije kroz prepoznavanje vlastitih potreba, interesa i ciljeva. Također, individualizacija može pomoći zatvoreniku da razvije samopoštovanje što je od iznimnog značaja jer nisko samopoštovanje može dovesti do neprepoznavanja vrijednosti života i samoga sebe, posebno kada je kod osobe prisutan osjećaj krivnje (Jiménez i García, 2014). Dakle, jačanje samopouzdanja može utjecati na njihovu motivaciju i izgradnju novog identiteta što u konačnici može rezultirati smanjenjem recidivizma. Prema Timofeeva (2019), program – model *Risk – Need – Responsivity* dizajniran je posebno za liječenje i resocijalizaciju zatvorenika s mentalnim poremećajima. Program je usmjeren na smanjivanje ponavljanja zločina i na postizanje kliničkih, socijalnih i psiholoških učinaka. U *Risk – Need – Responsivity* programu uzimaju se u obzir individualne karakteristike kako bi se što uspješnije razumjelo ponašanje zatvorenika te smanjilo kriminalno ponašanje. Naime, može se zaključiti da individualizacija zatvorenika ima velik utjecaj na uspješnost resocijalizacije jer s mogućnošću gradnje novog identiteta, zatvorenici dobivaju osjećaj vrijednosti i važnosti.

Zaključak

Resocijalizacija zatvorenika je složen proces koji obuhvaća velik broj čimbenika koji djeluju zajedno kako bi se zatvorenici što uspješnije reintegrirali u društvo. Cilj resocijalizacije je preoblikovati ponašanja pojedinca koji je prekršio zakon kako bi postao funkcionalan član društva. Resocijalizacijom zatvorenika dolazi do smanjenja recidivizma među bivšim zatvorenicima. Naime, kroz obrazovanje, stjecanje vještina i podršku, zatvorenici se lakše reintegriraju u društvo te izbjegavaju ponovna upuštanja u kriminalne aktivnosti (Stoykov, 2017). Upravo zbog ostvarivanja navedenih segmenata, zatvorenici razvijaju samopoštovanje i samostalnost što može poboljšati njihovu kvalitetu života. Također, resocijalizacija ima i društvenu korist. Uspješna resocijalizacija zatvorenika označava aktivnost i doprinos bivših zatvorenika društvu. Međutim, stigmatizacija zatvorenika može biti prepreka za uspješan povratak zatvorenika u društvo. Važno je napomenuti da do stigme često dolazi i zbog osnovne atribucijske pogreške, odnosno sklonosti da je tuđe ponašanje posljedica njihovih osobina ličnosti, podcjenjujući snagu socijalnog utjecaja. U slučaju stigmatizacije zatvorenika društvo je podložno percipirati bivšeg zatvorenika kao prijetnju i smatra da se nije u mogućnosti promijeniti, ignorirajući moguće okolnosti i socijalne utjecaje koji su doveli do kršenja zakona. Zbog toga, nužno je kroz proces resocijalizacije promicati razumijevanje prema osobama koje su boravile u zatvoru. Dakle, uspješna resocijalizacija zatvorenika može suzbiti stigmju. Primjerice, pronalazak posla i izbjegavanje kriminalnih radnji može poslužiti kao dokaz da su zatvorenici sposobni za promjenu. Zaključno, proces resocijalizacije je od iznimnog značaja jer zatvorenicima pruža priliku za promjenu i doprinos društvu. Uspješnost resocijalizacije ne donosi korist samo zatvorenicima, već i cjelokupnom društvu.

Literatura

- andragogija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 5. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2579>
- Aronson, E., Wilson, T.D. i Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Birgden, A. i Grant, L. (2010). Establishing a compulsory drug treatment prison: Therapeutic policy, principles, and practices in addressing offender rights and rehabilitation. *International Journal of Law and Psychiatry*, 33(5-6), 341-349.
- Bratko, D. (2004). *Psihologija: udžbenik psihologije za gimnazije*. Profil International.

- Damjanović, I., Jandrić, A. i Doležal, D. (2002). Uloga rehabilitacije u svjetlu novih promjena unutar zakona o izvršavanju kazne zatvora. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(1), 49-58.
- Davis, C., Bahr, S. J. i Ward, C. (2013). The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology & Criminal Justice*, 13(4), 446-469.
- De Viggiani, N. (2012). Trying to be something you are not: Masculine performances within a prison setting. *Men and masculinities*, 15(3), 271-291.
- Fabijanić, G. (2016). *Osobine ličnosti počinitelja ubojstva i obilježja počinjenog ubojstva* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences).
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 12(3), 177-190.
- Harro, B. (2000). The cycle of socialization. *Readings for diversity and social justice*, 2, 45-51.
- Islam, G. (2014). Social identity theory. *Journal of personality and Social Psychology*, 67(1), 741-763.
- Jiménez, E. G. i García, R. L. (2014). Identity of the inmate and new spaces of re-socialization after leaving the correctional institution. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 132, 351-356.
- Jukić, R. i Sabljo, M. (2017). Penološka andragogija–zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 21(1-2 (36)), 27-36.
- Knežić, B. (2017). Andragogical staff in prison and correctional facilities: Between needs and reality. *Andragoške studije*, (1), 25-43.
- Kralj, J. (2022). Proces socijalizacije u školi. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(9), 55-60.
- Lacković-Grgin, K. i Čubela Adorić, V. (Ur.) (2005). *Odabrane teme iz psihologije odraslih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Macanović, N. (2012). Functioning of prison and resocialization of convicts. *Fifteen years of defendology*, 33.

- Macanović, N. (2011). Resocijalizacija osuđenih lica.
- McNeill, F. (2012). Four forms of 'offender' rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective. *Legal and Criminological Psychology*, 17(1), 18-36.
- McNeill, F. (2014). Punishment as rehabilitation.
- Mejovšek, M., Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Šarić, J. (2007). Percepcija psihosocijalne klime i osobine ličnosti zatvorenika. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 15(1), 1-12.
- Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju*. Naklada Slap.
- Morrison, L. (2007). *Resocialization*. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. CIJA
- Naser, R. L. i La Vigne, N. G. (2006). Family support in the prisoner reentry process: Expectations and realities. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43(1), 93-106.
- Pérez, M. D., Lira, L. A. N., TevesQuispe, J., Sánchez, J. L. O. i Sanjinez, G. E. M. (2022). Resocialization services and motivation for change in a prison in Lima, 2021. *Journal of Positive School Psychology*, 6(3), 1765-1781.
- Petrović, V. i Jovanić, G. (2018). Deprivacija slobode tokom izvršenja zatvorske kazne. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 17(4).
- represija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 18. 5. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52503>
- resocijalizacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 5. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52534>
- Romashov, R. A. i Bryleva, E. A. (2019). Post-prison resocialization-myth or reality?. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Право*, 10(4), 827-835.
- Seiter, R. P. i Kadela, K. R. (2003). Prisoner reentry: What works, what does not, and what is promising. *Crime & Delinquency*, 49(3), 360-388.
- Shaw, D. S., Bell, R. Q. i Gilliom, M. (2000). A truly early starter model of antisocial behavior revisited. *Clinical child and family psychology review*, 3, 155-172.
- socijalizacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 13. 6. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56923>

- Stoykov, A. P. (2017). Modern challenges to the successful resocialization of prisoners in Bulgaria. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*, 1(2), 126-127.
- Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola–temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*, 4(1), 171-178.
- Timofeeva, E. A. (2019). Foreign prison experience resocialization of prisoners. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 62, p. 12004). EDP Sciences.
- Torry, Z. D. i Billick, S. B. (2011). Implications of antisocial parents. *Psychiatric quarterly*, 82, 275-285.
- Zarevski, P. (1994). *Psihologija pamćenja i učenja*. Naklada Slap